

O ekonomsko-socijalnim istraživanjima

Osnivanje posebne studijske grupe za ekonomsku povijest, koja bi imala istražiti tematska pitanja, bilo je predviđeno već u prvom programu zadataka Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske. Smatralo se da se historija radničkog pokreta i revolucije ne može proučavati odvojeno od općih društveno-političkih kretanja, te je u naučnostručni odbor Instituta ušla ing. Dragica Rogić s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. U početku se samo jedan suradnik bavio tom problematikom, ali su u program svih sekcija ušle teme koje su se odnosile na ekonomsku problematiku, pa su one često tako kompleksno i istraživane.

U *Putovima revolucije* 1—2 objavljena su tri rada iz ekonomske povijesti, ali se samo jedan odnosi na ratno razdoblje. To je rad Branimira Banovića, »Izvoz radne snage i deportacija stanovništva s teritorije NDH u toku Drugog svjetskog rata« (str. 375—391), koji se tom problematikom bavio i kasnije ostavivši nakon svoga odlaska (1971) određene materijale u Institutu. On je izradio i »Nacrt idejnog projekta ekonomske historije u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske«, koji međutim nikada nije realiziran.

Banović je dao i primjedbe na »Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije«, i to na ekonomsko-historijsku komponentu (PR, 3—4, 259—269), ocijenivši je kao fragmentarnu. Međutim, taj nedostatak nije povijest radničkog pokreta uspjela otkloniti ni do danas, pa se i u knjizi Instituta »Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj« (Zagreb 1969) osjeća ista pogreška.

Sve do 1965. godine ekonomsku povijest međuratnog razdoblja obrađuju za Institutu uglavnom vanjski suradnici. Tako je nastao poznati rad dra Ive Vinskog »Procjena kapitala na području Hrvatske između dva rata« (PR, 3—4, 1964, 417—446), objavljen i posebno u jedinom Ekonomskom zborniku koji je Institut izdao 1967. godine, pod naslovom »Prilozi za ekonomsku povijest Hrvatske«. Rukopis dra Vinskog »O financijskom razgraničenju između Banovine Hrvatske i Jugoslavije u cjelini« nije objavljen.

Kao vanjski suradnik javlja se i Rudolf Bičanić, koji u spomenutom Ekonomskom zborniku objavljuje rad »Ekonomske promjene u Hrvatskoj izazvane stvaranjem Jugoslavije 1918« (str. 81—111). Uključivanje vanjskih suradnika različitih profila svakako je rezultat savjetovanja o istraživanju ekonomske podloge razvitka radničkog pokreta s ekonomistima, historičarima, sociolozima i demografima, održanog 26. VI 1963.

S vremenom ekonomsko-socijalna istraživanja dobivaju u Institutu sve veću važnost, i 1966. bave se tom problematikom tri istraživača. Dr Tomislav Timet, koji je u Ekonomskom zborniku objavio radove »Razvitak

hipotekarnih i komunalnih zajmova klauzuliranih za izdane hipotekarne založnice i komunalne zadružnice kod novčanih zavoda u Hrvatskoj i Slavoniji« (str. 143—268) i »Mirovinske zaklade novčanih zavoda u Hrvatskoj i Slavoniji do godine 1940« (str. 405—519). Međutim, njegovo glavno djelo »Banke kao pokretači industrije u Hrvatskoj i Slavoniji od sredine 19. st. do 1940 godine«, te »Borba namještenika novčanih i osiguravajućih zavoda u Hrvatskoj i Slavoniji za službovnu pragmatiku«, pisani za vrijeme rada u Institutu, ostali su do danas neobjavljeni.

Mira Kolar-Dimitrijević prelazi 1965. iz arhivskog odjela u međuratnu sekciju, te se specijalizira za proučavanje struktura i položaja radničke klase u Hrvatskoj. Iz tog područja ona je do danas objavila niz radova koji su navedeni u njezinoj bibliografiji. Tu problematiku obrađuje i njezina disertacija. U novije vrijeme ona je proširila svoja istraživanja i na ratni period. Odlaskom Branimira Banovića iz Instituta istraživanje deportacija radnika u toku drugoga svjetskog rata nije dalje nastavljeno. Ali Mira Kolar-Dimitrijević obavila je u nekoliko radova istraživanja te problematike u međuratnom razdoblju, a rezultate nekih novijih istraživanja za ratni period uvrstit će u monografiju »Radništvo u uvjetima ratne privrede (1939—1945)«, koja je u radu.

Vrijeme je pokazalo da je potrebno istraživače specijalizirati za obradu pojedinih privrednih oblasti. Zdenka Šimončić-Bobetko u »Pregledu literature i štampanih izvora o industrijskom razvoju Hrvatske u razdoblju između dva svjetska rata« (ČSP, 2/1975, 101—132) utvrdila je postojeće stanje istraživanja te problematike, a zatim je s nekoliko preglednih radova osuvremenila neka Mirkovićeve istraživanja (»Karakteristike ekonomskog razvoja u Hrvatskoj u međuratnom razdoblju [1918—1940]«, *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae*, 7, 1980, 21—44 i d.). No glavno je usmjerenje tog istraživača obrada pojedinih industrijskih grana, pa je neke radove te vrste štampala (»Drvena industrija Hrvatske u gospodarskoj krizi 1930—1934. godine«, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 8, 1976, 167—265), neke izradila (»Razvoj tekstilne industrije u Hrvatskoj u razdoblju između dva svjetska rata [1918—1941]«, obranjen kao magisterski rad na Pravnom fakultetu), a neke izrađuje (mlinska industrija itd.). Ostali radovi toga perspektivnog istraživača navedeni su u bibliografiji. Bez sumnje u Hrvatskoj postoji i velika potreba za monografskim istraživanjima pojedinih privrednih poduzeća. »Željezara Sisak« Zlatka Čepe doživjela je tri izdanja (Sisak 1968, 1973. i 1978), a svako je izdanje upotpunjeno s nekoliko novijih godina. Monografija toga tipa jest i »INA — Rafinerija nafte Sisak 1927—1977« (Sisak 1977) koju su izradili Mira Kolar-Dimitrijević i Zlatko Čepo.

Spoznaja dubinskih pojava u radničkom pokretu u jednom seljačkom društvu kakvo je bila Hrvatska u međuratnom razdoblju nije moguće bez istraživanja agrara. Marijan Matička, koji danas radi na povijesnoj grupi Filozofskog fakulteta u Zagrebu, napisao je za vrijeme svog rada u Institutu magistersku radnju »Odras privredne krize (1929—1935) na položaj seljaštva u Hrvatskoj« (*Radovi Instituta za hrvatsku povijest u Zagrebu*, 8, 1976, 277—364) koja je svakako najbolji rad te vrste u Hrvatskoj. Stupanj istraženosti agrara Matička je posebno prikazao u radu »Proučavanje razvoja poljoprivrede i ekonomsko-socijalnog položaja seljaštva u Hrvatskoj 1918—1941. godine u našoj poslijeratnoj literaturi« (ČSP, 1/1974,

71–94). Agrarom se ponešto bavila i Zdenka Šimončić-Bobetko («Agrarna reforma u Hrvatskoj 1918–1931. i položaj seljaštva», *Gospodarski list*, 1972, br. 21).

Zdenka Šimončić-Bobetko i Mira Kolar-Dimitrijević u svojim člancima, raspravama i referatima na znanstvenim skupovima objašnjavaju ekonomsku osnovu na kojoj je bujao intenzivan radnički pokret. Gotovo sve monografije koje se izdaju na području Hrvatske na temu radnički pokret, a osobito zbornici pojedinih mjesta ili krajeva, veliku pažnju posvećuju ekonomsko-socijalnoj komponenti. Iako takav pristup često znači parceliranje predmetne problematike u niz sitnih dijelova što nas vremenski udaljuje od konačnog cilja — sinteze ekonomsko-socijalne povijesti, ipak smatramo da on osuvremenjuje istraživanja radničkog pokreta u Hrvatskoj, a vjerojatno i na jugoslavenskom planu. Zdenka Šimončić-Bobetko s globalnim pregledima privrede i pojedinih privrednih grana i Mira Kolar-Dimitrijević s brojnim radovima u kojima obrađuje uvjete života i rada radništva u jednom ekonomskom okviru svakako vode istom cilju, tj. jednom sintetičkom pregledu. Ti će se radovi morati upotpuniti radovima dr. Bosiljke Janjatović iz povijesti sindikata, jer samo tako kompleksnim pristupom možemo prikazati pravi ekonomsko-socijalni okvir društvenih odnosa s radništvom u kretanju.

Treba međutim istaći da je istraživanje masovnih pojava — kakva je ekonomska povijest, a i položaj radništva — dugoročni posao i da ga je teško obaviti postojećim institutskim snagama i na dosadanji način. Arhivski su fondovi preveliki da bi pojedinci u toku svoga radnog vijeka mogli argumentirano izraditi veći broj radova, pa će ubuduće trebati raditi ekipno i znatno sustavnije. Svakako je potrebno više snaga i više međuinstitutske i interdisciplinarnе suradnje, premda i ono što su postigli na polju hrvatske historiografije stručnjaci raznih profila nije malo.¹

Institutski *Časopis za suvremenu povijest* također je otvoren ekonomsko-socijalnoj problematici, pa je i u njemu u 12 godina objavljen niz radova iz tog područja, a dostignuća prate prikazi knjiga i radova objavljenih na jugoslavenskom području.

¹ M. Kolar-Dimitrijević, Proučavanje ekonomsko-socijalne strukture i položaja radničke klase u Hrvatskoj između dva rata u našoj poslijeratnoj literaturi, *ČSP*, 1–2/1969, 139–179 i Z. Šimončić, Pregled literature i štampanih izvora o industrijskom razvoju Hrvatske u razdoblju između dva svjetska rata, *CSP*, 2/1975, 101–131.